

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 1. juli 2021 av Høyesterett i avdeling med

dommer Magnus Matningsdal
dommer Aage Thor Falkanger
dommer Knut H. Kallerud
dommer Cecilie Østensen Berglund
dommer Borgar Høgetveit Berg

HR-2021-1438-A, (sak nr. 21-016217STR-HRET)
Anke over Gulating lagmannsretts dom 18. desember 2020

I.

A

(advokat Miriam Kristine Grimstad – til
prøve)

mot

Påtalemyndigheten

(kst. statsadvokat Kristine Knutsen-Berge)

II.

A

(advokat Miriam Kristine Grimstad – til
prøve)

mot

B

(advokat Arild Christian Dyngeland)

S T E M M E G I V N I N G

(1) Dommer **Kallerud:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder straffutmåling for seksuell handling uten samtykke begått av en stefar overfor en stedatter, jf. straffeloven § 297. Videre gjelder saken utmåling av oppreisningserstatning til stedatteren, jf. skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav a.
- (3) A ble 25. november 2019 tiltalt for overtredelse av straffeloven § 297 for å ha foretatt seksuell handling med noen som ikke har samtykket i det. Grunnlaget er dette:
- «Torsdag 25. april 2019, på felles bopel i ---veien 0 i X, strøk og kysset han sin stedatter Bs bryster, og uttalte blant annet: ‘Du har deilige bryster B’ og ‘dette er vår hemmelighet’, videre strøk han henne på innsiden av låret og i skrittet, samt kysset henne på munnen.»
- (4) Ved Bergen tingretts dom 29. mai 2020 ble A domfelt i samsvar med tiltalen til fengsel i åtte måneder. Han ble også dømt til å betale oppreisningserstatning til stedatteren med 80 000 kroner.
- (5) Etter fullstendig anke fra A avsa Gulating lagmannsrett 18. desember 2020 dom med slik domsslutning:
- «A, født 00.00.1969, dømmes for overtredelse av straffeloven § 297 til fengsel i 8 – åtte – måneder.
- A, født 00.00.1969, dømmes til å betale 80 000 – åttitusen – kroner til B, innen to – 2 – uker, etter forkynnelsen av dommen.
- A, født 00.00.1969, dømmes til å betale 10 000 – titusen – kroner i saksomkostninger.»
- (6) A har anket til Høyesterett over straffutmålingen, oppreisningserstatningen og saksomkostningene. Ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 11. mars 2021 ble anken over straffedommen tillatt fremmet, og det ble gitt samtykke til ny behandling av erstatningskravet. Anken over saksomkostnadsavgjørelsen ble ikke henvist til behandling i Høyesterett.
- (7) Nina Dalen, spesialist i klinisk psykologi med klinisk nevropsykologi som fordypningsområde, er oppnevnt som sakkyndig for Høyesterett og har utarbeidet en rettspsykiatrisk erklæring. Hun ga også forklaring under ankeforhandlingen.
- (8) Saken er for Høyesterett behandlet ved fjernmøte, jf. midlertidig lov 26. mai 2020 nr. 47 om tilpasninger i prosessregelverket som følge av utbruddet av covid-19 mv. § 3.

Mitt syn på saken

Straffekravet

Faktum av betydning for straffutmålingen

- (9) Før jeg går inn på den straffbare handlingen i saken her, er det hensiktsmessig først å redegjøre for noen tidligere hendelser og omstendigheter som har betydning for bedømmelsen av domfeltes forhold nå.
- (10) A ble ved Gulating lagmannsretts dom 28. juni 2017 domfelt for mishandling av sin tidligere ektefelle og to sønner. Mishandlingen av ektefellen og barna pågikk i mer enn ti år og varte frem til mai 2015. Retten la til grunn at A hadde gjort seg skyldig i «gjentatt maktutøvelse ved bruk av fysisk og psykisk vold, trusler og krenkelser overfor alle de tre fornærmede». Dette hadde blitt et «handlingsmønster hos tiltalte».
- (11) Natt til 7. januar 2018 ble fornærmede i saken her utsatt for et seksuelt overgrep fra sin bror. Hun var da litt over 15 år gammel, broren noe over tre år eldre. Det fremgår av Bergen tingretts dom mot broren, avsagt 8. april 2019, at han hadde samleie med søsteren mens hun var sterkt beruset.
- (12) A ble løslatt på prøve fra soning av mishandlingsdommen 23. august 2018. Han flyttet umiddelbart inn hos fornærmedes mor. A var klar over det tidligere overgrepet mot stedatteren og hennes plager etter dette. Det fremgår av den rettspsykiatriske erklæringen at A etter brorens overgrep hadde vært «en signifikant støtte for fornærmede, en som hun gjerne ville ha med seg i alle møter som omhandlet saken». Det fremgår videre av erklæringen at stedatteren hadde stor tillit til stefaren, og at han var i en farsrolle for henne.
- (13) Handlingen i saken her fant sted 25. april 2019, altså om lag åtte måneder etter løslatelsen og litt over to uker etter domsavsigelsen i saken mot fornærmedes bror. Fornærmede var da 16 år og 4 måneder, mens A var 50 år.
- (14) Lagmannsretten fant det bevist at tiltalte hadde forholdt seg som beskrevet i tiltalebeslutningen, og la fornærmedes forklaring om overgrepet til grunn. Det heter om dette i lagmannsrettens dom:
- «Fornærmede har forklart at tiltalte har forholdt seg som beskrevet i tiltalebeslutningen. Hun har forklart at tiltalte kom inn på rommet hennes og satte seg ved siden av henne i sengen. De så først litt video på YouTube. Tiltalte strøk henne på armen og ett av brystene. Deretter befølte han med begge hender begge brystene hennes på bar hud, kysset brystene og uttalte at hun hadde 'deilige bryster'. Tiltalte kysset henne på munnen med bruk av tungen, strøk henne på innsiden av ett av lårene og i skrittet utenpå buksen. Dette samtidig som han uttalte at hun var 'fin' og tilsvarende. Fornærmede har forklart at hun var redd, hadde hjertebank, opplevde det som skjedde som ekkelt og gråt ved anledningen.»
- (15) Det fremgår videre av dommen at A forsto at hans handlinger var uønsket, og at stedatteren «sa 'nei' da tiltalte fortsatte etter å ha strøket henne på armen, at fornærmede ble redd og at hun begynte å gråte». A var på stedatterens rom i rundt 20 minutter, og overgrepet strakk seg over noe tid. Lagmannsretten fastslår at handlingen ikke var «et utslag av et øyeblikks

innskyttelse».

Straffeloven § 297 – seksuell handling uten samtykke

- (16) Bestemmelsen rammer seksuelle handlinger med noen som ikke har samtykket i det, uavhengig av fornærmedes alder. Strafferammen er fengsel inntil ett år. Paragraf 297 viderefører tidligere bestemmelser i straffeloven 1902 med samme strafferamme.
- (17) Fornærmede var, som nevnt, 16 år og 4 måneder på handlingstiden, og hun var As stedatter. Dersom fornærmede hadde vært under 16 år, ville strafferammen vært fengsel inntil tre år, se straffeloven § 304. Ved alvorligere seksuelle overgrep mot stebarn – seksuell omgang – er strafferammen fengsel inntil seks år, se straffeloven § 314. Samtykke har i disse tilfellene ingen betydning for straffansvaret. Disse bestemmelsene gir en indikasjon på hvor alvorlig lovgiveren ser på handlinger som har felles trekk med forholdet i saken her.
- (18) Seksuell handling mot noen som ikke har samtykket til det, er ikke omtalt i lovforarbeidene om skjerping av straffen for blant annet seksuallovbrudd, og strafferammen har vært den samme i lang tid. Men som fremholdt i HR-2016-1467-A avsnitt 14 gjelder det endrede synet på straffverdigheten av seksuallovbrudd, som også begrunner det økte straffenivået, generelt. Det heter videre i 2016-dommen: «Dette må tillegges en viss vekt også hvor det ikke er gjort endringer i strafferammen.» Straffen for overtredelse av § 297 må derfor ses i sammenheng med det etablerte straffenivået for andre seksuallovbrudd.

Kommer straffeloven § 79 bokstav b om gjentakelse til anvendelse?

- (19) Straffeloven § 79 gir regler for fastsetting av straff utover den øvre strafferammen i straffebudet blant annet i tilfeller hvor tiltalte er domfelt tidligere, se bokstav b. A ble, som nevnt, domfelt for mishandling i nære relasjoner i 2017. Strafferammen vil derfor økes til to år dersom bestemmelsen kommer til anvendelse. Spørsmålet er om hans overgrep mot stedatteren i 2019 er «en straffbar handling av samme art som han tidligere er dømt for».
- (20) Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 61 slik den lød etter lovendring 4. juli 2003 nr. 78, se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) side 469–470. Etter ordlyden må altså den tidligere straffbare handlingen og den som nå er begått, være «av samme art». Bakgrunnen for lovendringen fremgår av Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) side 94. Her nevnes også noen eksempler på hva som ligger i uttrykket «samme art», men som tar sikte på andre situasjoner enn i saken her. Mer generelt heter det så:
- «For øvrig vil det bero på en skjønnsmessig vurdering om lovens vilkår er oppfylt. Et viktig moment ved denne vurderingen vil være om straffebudene verner de samme interesser.»
- (21) Straffebudet om mishandling i nære relasjoner rammer blant annet den som ved vold eller andre krenkelser alvorlig eller gjentatt mishandler ektefelle og barn, se straffeloven § 282, tidligere straffeloven 1902 § 219. Bestemmelsen omfatter også integritetskrenkelser av

seksuell art. I praksis inngår ikke sjelden også slike forgåelser i en domfellelse for mishandling av familiemedlemmer. En seksuell handling som i saken her innebærer også en kroppskrenkelse. Også § 297 kan, som saken her illustrerer, komme til anvendelse ved forgåelser i nære relasjoner.

- (22) Selv om straffebestemmelsene altså i noen grad kan overlappe hverandre, er likevel kjernen i de interessene de er satt til å verne, nokså ulik. Etter ordlyden er det imidlertid hvorvidt *handlingene* er av samme art, det spørres etter. Det vil derfor ikke bare være av betydning i hvilken grad straffebudene verner de samme interessene, men også hvor likeartede de konkrete handlingene er.
- (23) Skal § 79 bokstav b komme til anvendelse der domfellelsen nå gjelder seksuallovbrudd og den tidligere dommen mishandling i nære relasjoner, antar jeg at det i alminnelighet er en forutsetning at også mishandlingsdommen omfatter handlinger som kan karakteriseres som seksuelle krenkelser. Det er ikke tilfelle i saken her.
- (24) Selv om begge de straffbare forholdene er begått overfor personer i nære relasjoner, er jeg kommet til at domfellelsene i dette tilfellet gjelder handlinger som er så vidt ulike at de ikke kan sies å være av samme art.
- (25) Jeg føyer til at det blant oppregningen av skjerpene omstendigheter i straffeloven § 77 finnes en bestemmelse som klart omfatter et tilfelle som i saken her, se bokstav k, som gjelder hvor lovbruddet «er begått av noen som tidligere er ilagt en strafferettslig reaksjon for liknende handlinger eller andre handlinger som er av betydning for saken».

Straffenivået

- (26) Det er ikke etablert noe *normalstraffenivå* for seksuell handling uten samtykke. Det er heller ikke hensiktsmessig siden overtredelser av straffeloven § 297 kan omfatte forhold hvor straffverdigheten er nokså ulik. Jeg nøyer meg med å vise til uttalelser om dette i tidligere rettspraksis, se HR-2016-1467-A avsnitt 17 med videre henvisninger. De samme synspunkter gjør seg gjeldende i en sakstype som denne.
- (27) Den generelle faren for *psykiske skader og ettervirkninger* etter overgrepet trekkes inn ved fastlegging av det alminnelige straffenivået. Dette momentet får derfor i alminnelighet ikke selvstendig betydning ved den konkrete straffastsettelsen. I Rt-2002-1210 uttales det i tilknytning til straff for grov voldtekt at omfanget av overgrepet var «direkte fanga inn i straffenivået, utan at det for meg er nødvendig å gå inn på følgjene for den krenkte», se side 1213. Det heter så:
- «Etter mitt syn er det ønskeleg at alvoret i handlinga gir seg direkte utslag i straffenivået, og at den krenkte blir fritaken frå den ekstra byrda det til vanleg vil vere å måtte gjere greie for etterfølgjande problem.»
- (28) Denne uttalelsen er fulgt opp i senere praksis knyttet til alvorlige seksuelle overgrep. Også ved mindre alvorlige seksuelle overgrep er det en generell risiko for langtidsskadevirkninger for fornærmede. Det synspunktet som jeg har referert fra Rt-2002-1210, bør derfor etter min oppfatning i alminnelighet legges til grunn ved straffutmålingen for seksuelle overgrep.

- (29) Før jeg ser nærmere på rettspraksis som gir veiledning for straffutmålingen i saken her, skal jeg si noe om *betydningen av avgjørelser fra Høyesteretts ankeutvalg hvor anken ikke er tillatt fremmet*.
- (30) Samtykke til å fremme en anke over straffutmålingen til Høyesterett vil, som for anke over andre sider av straffedommen, bare bli gitt dersom anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken prøvd i Høyesterett, jf. straffeprosessloven § 323 første ledd. I alminnelighet gir ankeutvalget ingen nærmere begrunnelse for at samtykke ikke gis. Slike avgjørelser gir ikke veiledning med hensyn til om den straff lagmannsretten har utmålt er riktig, se nærmere HR-2016-1803-A avsnitt 20.
- (31) Er domfelte frifunnet i tingretten, men domfelt i lagmannsretten, kan anke over lagmannsrettens straffutmåling bare nektes fremmet dersom ankeutvalget enstemmig finner det klart at den ikke kan føre frem, jf. straffeprosessloven § 323 første ledd tredje punktum, jf. andre ledd fjerde punktum. Nektelsesbeslutningen må begrunnes, jf. § 323 andre ledd andre punktum. Ankeutvalgets drøftelse vil i slike tilfeller regelmessig kunne ut i en konklusjon om at det ikke er noe åpenbart misforhold mellom straffen og de straffbare handlingene som tiltalte er funnet skyldig i, jf. straffeprosessloven § 344. Ikke sjelden brukes også formuleringer som «straffen er i alle fall ikke for streng» eller lignende. Slike avgjørelser gir ikke nærmere veiledning for straffenivået i tilsvarende saker. Og de gir selvsagt ikke lagmannsrettens dom større rettskildevekt enn ellers. Dette stiller seg annerledes dersom ankeutvalget unntaksvis kommer til at det er grunnlag for å gi uttrykk for at lagmannsrettens straffutmåling er riktig. I så fall vil avgjørelsen ha samme betydning som andre avgjørelser der utvalget utvetydig tar stilling til et spørsmål i saken.
- (32) I saken her er det særlig to dommer Høyesterett avsa i avdeling i 2010, som gir en viss veiledning. I begge sakene ble straffen satt til fengsel i 120 dager for seksuelle handlinger uten samtykke.
- (33) Saken i Rt-2010-523 gjaldt en advokat som under et klientmøte befølte og kysset en kvinne som ikke samtykket i dette. Forholdet grenset opp mot seksuell omgang, det dreide seg om flere tilnærmelser, og det var et grovt tillitsbrudd.
- (34) Rt-2010-674 gjaldt en bussjåfør som parkerte bussen på et folketomt sted og trakk ned bukse og underbukse på en sovende passasjer. Domfellelsen gjaldt forsøk på seksuell handling. Handlingen var egnet til å virke svært skremmende. Også i denne saken ble det grove tillitsbruddet fremhevet.
- (35) På grunn av de særegne forholdene i saken her, som jeg straks kommer tilbake til, er det etter min oppfatning klart at straffen må bli vesentlig strengere enn i de to sakene fra 2010.

Konkret straffutmåling

- (36) Lagmannsretten har gitt uttrykk for at handlingen «anses objektivt sett å tendere mot de grovere tilfeller av seksuell handling». Det er jeg enig i.

- (37) Jeg legger videre betydelig vekt på As misbruk av stedatterens tillit opparbeidet i en vanskelig tid etter brorens seksuelle overgrep mot henne. Han var som en far for sin unge stedatter. Med innsikt i brorens overgrep et drøyt år før, dommen mot broren avsagt noe over to uker tidligere og stedatterens vansker etter dette overgrepet begikk han likevel selv et nytt overgrep mot henne. Straffeloven § 77 bokstav g om å utnytte en person i en meget vanskelig livssituasjon kommer dermed til anvendelse.
- (38) Handlingen skjedde overfor et barn i hennes eget rom og i hennes seng. Overgrepet varte over noe tid og var ikke utslag av et øyeblikks innskyttelse. A fortsatte selv om hun tidlig i hendelsesforløpet sa «nei» og begynte å gråte. Det er ingen spor av at han i ettertid har tatt ansvar for handlingen og på den måten forsøkt å lette byrden for stedatteren.
- (39) Uten den tidligere dommen mot A mener jeg riktig straffnivå er fengsel i overkant av seks måneder.
- (40) Også As forrige dom gjaldt krenkelser mot nære familiemedlemmer og faller, som nevnt, inn under straffeloven § 77 bokstav k. De tidligere krenkelsene hadde pågått i mer enn ti år, og soningen for dette forholdet var avsluttet bare åtte måneder før han igjen forgikk seg mot et nært familiemedlem. Jeg mener straffen av denne grunn bør økes med en til to måneder.
- (41) Jeg er etter dette kommet til at den straff som både tingretten og lagmannsretten fastsatte – fengsel i åtte måneder – er passende.

Oppreisningskravet

- (42) Oppreisningserstatning kan idømmes den som forsettlig eller grovt uaktsomt har «voldt skade på person», jf. skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav a. I motsetning til slike krenkelser som omfattes av oppregningen i § 3-3, jf. § 3-5 bokstav b, kreves det altså ved overtredelse av straffeloven § 297 at det foreligger en «skade» som står i årsakssammenheng med krenkelsen.
- (43) As prosessfullmektig har under ankeforhandlingen i Høyesterett opplyst at A, på bakgrunn av den rettspsykiatriske erklæringen, erkjenner at han har påført stedatteren en skade, og at også årsaksvilkåret er oppfylt. Han fremholder imidlertid at det ikke er noen automatikk i at erstatning idømmes, og at det beløpet tingretten og lagmannsretten kom frem til – 80 000 kroner – er vesentlig for høyt.
- (44) Jeg finner grunn til å gi uttrykk for at jeg er enig i at det her foreligger en skade av psykisk art som faller inn under skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav a. Den sakkyndige har funnet at stedatteren fyller kriteriene for diagnosen «tilbakevendende depressiv lidelse, aktuell episode mild». I tillegg har hun flere symptomer på posttraumatisk stresslidelse – PTSD – men intensiteten og frekvensen i symptomene er ikke tilstrekkelige til at den sakkyndige stiller denne diagnosen. I den sakkyndiges erklæring heter det: «Hun skårer like under terskel og symptomene er av en slik art at hun har plager og hun er hemmet i sin livsutfoldelse.»

- (45) Selv om oppreisning etter § 3-5 «kan» tilkjennes, gjøres dette normalt når lovens vilkår er oppfylt, se blant annet Rt-2014-745 med videre henvisninger. Det er ikke tvilsomt at skadelidte i saken her skal tilkjennes oppreisning.
- (46) Høyesterett har nylig gjennomgått de generelle prinsippene for utmåling av oppreisningserstatning, se HR-2021-1332-A avsnitt 17 følgende. De momentene som der er fremhevet, gjør seg i det alt vesentlige også gjeldende i saken her.
- (47) Noe normalnivå for oppreisning etter seksuelle handlinger uten samtykke kan ikke fastsettes. Men utmålingen bør i noen grad avstemmes mot de veiledende normene som gjelder for mer alvorlige seksuelle overgrep. Noen direkte sammenligning er det likevel ikke grunnlag for. Dessuten er normen for forsettlig voldtekt til samleie overfor en voksen fornærmet – 150 000 kroner – ikke justert siden avgjørelsen i Rt-2011-743. Også av den grunn gir dette nivået beskjeden veiledning for utmålingen i saken her.
- (48) Som det fremgår av det jeg har referert fra den sakkyndiges erklæring, har overgrepet fått betydelige konsekvenser for skadelidte. Ved utmålingen legger jeg videre vekt på mange av de samme momentene som jeg har gjennomgått under straffastsettelsen: Forholdets objektive grovhet, skadelidtes unge alder, hennes vanskelige livssituasjon, domfeltes grove tillitsbrudd og at han etter det opplyste ikke har gjort noe for å forsøke å redusere skaden for stedatteren.
- (49) Jeg er på denne bakgrunn kommet til at oppreisningserstatningen på 80 000 kroner bør bli stående.

Konklusjon

- (50) Anken fører etter dette ikke frem, verken når det gjelder straffekravet eller oppreisningserstatningen.
- (51) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken forkastes.

- (52) Dommar **Høgetveit Berg:** Eg er i hovudsak og i resultatet samd med fyrstvoterande.
- (53) Dommer **Østensen Berglund:** Likeså.
- (54) Dommer **Falkanger:** Likeså.
- (55) Dommer **Matningsdal:** Likeså.
- (56) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.